

# Menorca sota el domini britànic (context, llengua i literatura) i primers anys de la conquesta espanyola (Joan Ramis)

**Autor:** Perales Chorques, Anna (Llicenciada en Filologia Catalana).

**Público:** Estudiants de llengua i literatura catalana. **Materia:** Llengua i literatura catalana. **Idioma:** Catalán.

**Título:** Menorca sota el domini britànic (context, llengua i literatura) i primers anys de la conquesta espanyola (Joan Ramis).

## Resumen

El domini britànic no dugué a terme a a Menorca una política d'absorció lingüística i cultural, sinó que el català continuà essent-hi la llengua de l'administració i de la cultura. Aquest fet permeté que sorgira una literatura en català caracteritzada per la diversitat de temes i de tècniques. Menorca establí contactes amb la cultura europea i hi penetraren el neoclassicisme i el preromanticisme. La figura més significativa del neoclassicisme literari menorquí fou Joan Ramis i Ramis, en qui s'observa una evolució ideològica i cultural.

**Palabras clave:** Literatura catalana.

**Title:** Menorca: under British rule (context, language and literature) and reviews around the first years of the Spanish conquest (Joan Ramis).

## Abstract

The British rule did not carry out a policy of linguistic and cultural absorption in Menorca, but Catalan continued to be the language of administration and culture. This fact allowed a literature in Catalan to emerge characterized by the diversity of themes and techniques. Menorca established contacts with European culture and entered Neoclassicism and Pre-Romanticism. The most significant figure of Menorcan literary neoclassicism was Joan Ramis i Ramis, who saw an ideological and cultural evolution.

**Keywords:** Catalan literature.

Recibido 2017-10-27; Aceptado 2017-11-07; Publicado 2017-11-25; Código PD: 089101

## A. Contextualització històrica

El novembre de 1712 el duc d'Argyll prengué possessió de l'illa, de manera que Menorca passava a la sobirania de la reina Anna d'Anglaterra. En general, l'actitud que els menorquins adoptaren envers la tropa estrangera (anglesos, escocesos, alemanys de Hannover, suïssos...) fou de "freda prevenció, però sense refús del tracte comercial". Posteriorment, i amb freqüència, els menorquins hagueren de suportar llargues situacions desplaents, com l'obligació d'allotjar soldats a les seues cases, la lleva forçosa de mariners feta pel governador John Wynyard pel febrer del 1746, o els actes de vandalisme comesos per les tropes irregulars per ordres del general James Murray pel gener i febrer del 1780.

El primer governador britànic fou Richard Kane, qui exercí el càrrec durant 16 anys, entre el 1712 i el 1736. Tractà de corregir alguns errors del seu superior, el Duc de Argyll, qui havia decretat la llibertat de comerç exterior i interior; de manera que el 1728 Kane rectificà el desercer i va desautoritzar el comerç fraudulent de les naus de guerra britàniques. Les conseqüències d'aquest comerç fraudulent, sumades a la crisi agrària que arrossegava l'illa des del final del segle XVII, foren desastroses: s'accelerà la desposseïó de cultivadors directes, s'afavorí la tinença en parceria a mitges, augmentà el control econòmic i social de la pagesia en benefici de l'aristocràcia, etc.

La incompatibilitat de religions provocà que els menorquins, sobretot els pertanyents als estaments alts, s'oposaren als governadors, Kane el primer, ja que amb l'ordenació anomenada dels Dissert Articles "el governador pretenia evitar la prepotència i caràcter de guia del clero i llur aferrissament a mantenir-se independent de l'administració reial". Kane manà la supressió del Sant Ofici i la resposta menorquina, a través de la Universitat General (organisme municipal d'àmbit insular situat a Ciutadella), fou enviar el cavaller Joan de Bayarte a Londres per tal de denunciar formalment el governador. Kane es justificà davant la Cambra dels Comuns pel febrer de 1720 manifestant "la impossibilitat de concertat el lliure exercici de la religió catòlica i l'obediència a la corona britànica, les lleis de la qual s'inspiraven en l'anomenada fe establerta". Finalment, se suprimí el Sant Ofici i s'atribuïren al rei els drets fiscals del bisbe de Menorca.

També els governadors Philip Anstruther (1742), William Blackeney (1752), James Johnston (1766) i James Murray (1776 i 1780) foren denunciats davant la Cort de Londres, per corrupció, prevaricació i violència. Tot i que aquestes denúncies donaren lloc a la regulació de l'ofici de governador, no van comportar una reforma general i l'únic fet destacable fou el trasllat dels tribunals de la Reial Governació i del Reial Patrimoni, de Ciutadella a Maó a partir de l'any 1722. Maó, situada a la vora d'un port, oferia les condicions de defensa militar i de facilitat de proveïment requerides per les naus de l'època i, a més, havia tingut un important desenvolupament econòmic i demogràfic a partir del segle XVII que féu possible la supervivència, a Maó, d'una pagesia de cultivadors directes que posseïa prop del 60% dels grans predis del terme; mentre que a la resta de l'illa predominava la possessió de les grans explotacions per part de l'aristocràcia.

L'esclat de la guerra de Successió a la corona d'Àustria (1740-48) comportà a Menorca l'ormeig de corsaris contra Espanya, França i les Dues Sicílies. Menorca obtingué unes primeres possibilitats econòmiques, però eren insuficients per a engegar canvis en l'economia i en la societat illenques.

L'any 1754 una incidència governativa per part del general Blackeney sobre el tema religiós motivà una nova denúncia, a partir de la qual els menorquins s'assabentaren que "la repugnància per al lliure exercici de la religió catòlica a Menorca (...) era una determinació ferma del govern de Sa Graciosa Majestat".

La guerra dels Set Anys (1756-63), amb la presa de l'illa pel duc de Richelieu en nom de Lluís XV de França, posà un parèntesi de set anys a la presència britànica a Menorca, però la presència francesa fou poc significativa. Pel tractat de París de 1763 Menorca retornà a la sobirania britànica, i d'aquest període cal destacar el retorn de la qüestió de la incompatibilitat religiosa i l'important fenomen migratori que es produí a l'illa el 1768.

L'any 1781 les tropes hispanofranceses del duc de Crillon ocuparen Menorca, i el 1783 pel tractat de Versalles l'illa fou retornada a la corona espanyola. No es dictà un decret de nova planta, ni es modificà la jurisprudència, ni l'administració; fou una època en què els menorquins dugueren a terme llur activitat comercial més important, i es desenvolupà una burgesia activa.

El 1798 els britànics tornaren a l'illa, però fou un període de quatre anys poc representatiu. Pel tractat d'Amiens de 1802 Menorca retornà a la sobirania del rei d'Espanya.

## B. La llengua i la literatura

Els anglesos no dugueren a Menorca una política d'absorció lingüística i cultural, sinó que el català continuà essent-hi la llengua de l'administració i de la cultura. Un dels òrgans exponents d'aquesta situació fou la Societat Maonesa, constituïda el 1778 "amb lo intent de formar una biblioteca", ja que les sessions se celebraven en menorquí i les actes eren redactades en català literari.

La inexistència d'un procés repressiu permeté que sorgira una literatura en català caracteritzada per la diversitat de temes i de tècniques. Menorca establí contactes amb la cultura europea i hi penetraren el neoclassicisme i el preromanticisme.

A l'article "El període menorquí de la literatura catalana", dins *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, vol. 5, (1997:378-379), dirigida per DE RIQUER I PERMANYER, Jordi CASTELLANOS i Anna CASTELLANOS ens mostren una visió clara de la producció literària menorquina durant el segle XVIII i principis del XIX.

La cultura menorquina es distingeix de la resta per dos fets: una literatura profana culta i una preocupació per l'estudi de la llengua. Pel que fa al primer punt, assenyalem que la figura més significativa del neoclassicisme literari menorquí fou Joan Ramis i Ramis (Maó 1746-1819), qui escriví la tragèdia *Lucrècia* (1769), que és l'obra neoclàssica més important de la literatura catalana, i que juntament amb les tragèdies *Arminda* i *Rosaura* (1783) formen el bloc de teatre profà de més qualitat escrit en llengua catalana al segle XVIII. Pel que fa a la poesia, al costat de Ramis també cal citar Joan Foler i Sans (1754-1809), autor de poema *Sapphira* en alexandrins; Pere Ramis (1748- 1816), traductor d'obres de Molière; i Antoni Febrer i Cardona (1761- 1841) amb traduccions d'autors francesos i llatins, obres originals i adaptacions; i Vicenç Albertí (1786-1859), traduït al català *L'Alonsiada* de Ramis i escriví obres teatrals.

D'altra banda, la preocupació per l'estudi de la llengua donà lloc a diferents estudis gramaticals: Joaquim Pons i Cardona publicà anònimament el 1804 els *Principis de llengua menorquina* i Antoni Febrer i Cardona els *Principis generals i particulars de la llengua menorquina* (1804-1821). Encara que, cal assenyalar que aquests dos casos foren excepcions, ja que la resta d'intel·lectuals el 1785 claudicaren políticament i lingüísticament i adoptaren el castellà, la llengua dels nous

conqueridors. Aquests sí que exerciren pressió cultural i lingüística i introduïren l'espanyol com a llengua dominant, relegant el menorquí al nivell de llengua dominada, tant en l'ús social com en literari; de manera que la cultura escrita en pròpia llengua es tancava i es provincialitzava.

#### RESSENYES:

**PONS, A.-J., "Joan Ramis i els primers anys de la conquesta espanyola de Menorca (1781-1793)".** Dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. XII: *Miscel·lània Jordi Castellanos 1*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. Pàgs.97-116.

Aquest treball s'enceta amb una exposició breu de la situació de Menorca l'any 1781; situació de crisi econòmica i social interna que afavorí la conquesta espanyola.

Seguidament, se centra en la figura de Joan Ramis i assenyalava que pertanyia a una família benestant, però sembla que el gran nombre de germans que eren feia necessàries les rendes del treball, per això, la seua principal preocupació (i dificultat) fou l'establiment d'un sou fix i s'esforçà contínuament per fer-se amb el nou poder establert. L'any 1782 fou anomenat Assessor de la Comandància General de l'illa de Menorca.

També es fa referència al projecte de la "Societat Económica de Amigos del País", els estatuts de la qual foren signats el 1783 per cinc membres de la "Societat Maonesa", els quals acceptaren que la llengua que s'usaria en aquest nou projecte seria "conforme a la ortografia de la Academia española". Segons PONS, aquest intent es podria interpretar com "la voluntat de normalització de la Societat Maonesa dins una xarxa més àmplia d'associacions que havien anat apareixent per tota Europa i que comptaven amb l'estaloniament oficial".

L'estudi continua assenyalant que a partir del 1783 l'obra literària neoclàssica catalana de Joan Ramis s'interrompé i s'orientà cap a la investigació històrica, de manera que s'establí una relació amb la Reial Acadèmia de la Història, la qual el 1787 el nomenà Acadèmic Corresponent. En paraules de Jordi Castellanos, en aquest moment "Ramis deixarà el rumb que havia pres en el període precedent. Abandonarà quasi del tot la llengua catalana i esdevindrà un escriptor molt diferent (...) Serà un home (...) sotmés a uns condicionaments socioeconòmics iguals que els que afaïçonaven les classes dirigents a tots els països de llengua catalana".

Així, el treball segueix fent referència a les diverses obres de circumstàncies que dugué a terme Joan Ramis: poemes dedicats a Cifuentes, Antonio Gutiérrez i el mariscal Ruttiman; o les obres d'encàrrec amb motiu del naixement dels infants Carles i Felip, de la proclamació de Carles IV i del nomenament de Cifuentes com a president del Consell de Castella.

Per acabar, l'autor remarca que, tot i que a partir de la conquesta espanyola Joan Ramis es lliura al servei del nou poder, ell mai renegà dels seus anteriors governadors i sempre mostrà un respecte considerable en parlar dels anglesos.

Tal i com l'autor ens indica, "la intenció d'aquest treball és buscar algunes pistes que ens ajudin a comprendre l'evolució ideològica i cultural d'una de les principals figures de la Menorca il·lustrada: Joan Ramis i Ramis". Considerem que l'objectiu ha estat aconseguit. A més, ofereix la informació de forma clara, de manera un lector sense massa coneixements previs sobre el tema pugui entendre la situació de Menorca durant el primer període de dominació espanyola i, concretament, la situació de Joan Ramis.

**MURILLO, A., *La "revolució" menorquina de 1810, cap. 4t: Retorn al "senyor natural"*, Menorca, Edicions Nura, 1977. Pàgs. 31-40.**

En aquest capítol del llibre *La "revolució" menorquina de 1810*, Andrés Murillo se centra en el canvi que es produí en l'economia menorquina a partir del 1802 quan quedà sota la sobirania del rei d'Espanya.

El 16 de juny de 1802 Menorca era lliurada al rei d'Espanya. Les clàusules del tractat d'Amiens, que suposaven un marge de tres anys per a la implantació de l'administració espanyola, van ser ignorades i en cosa de dies es va prohibir l'exportació de numerari, i s'implantaren la duana, el resguard i la matrícula de Mar. Així com també, arribà l'allau de funcionaris i la tropa encarregats d'exercir i garantir la sobirania.

Sota aquest ambient el desenvolupament econòmic que havia experimentat Menorca va rebre una altra sotragada, però encara s'agreuja més la situació amb l'entrada d'Espanya en la guerra contra la Tercera Coalició (12 de desembre de 1804).

L'any 1805 Maó arreplegava prop del 56% de la població menorquina i només un 25% de la població activa es dedicava a feines agrícoles, i a Ciutadella era un 65% el percentatge de pagesos dins de la població activa. A part de les fruites, verdures, carn, formatge i vi, la producció illenca era insuficient.

Una de les principals fonts d'ingressos dels comerciants menorquins era el transport i venda de blats i alguns llegums estrangers que els defectes del sistema econòmic de l'interior de la Península permetien de vendre per tota la costa mediterrània. Eren un centenar llarg els grans comerciants que vivien del tràfic mercantil.

Pel que fa als ingressos municipals, Murillo assenyala que es mantenien com a fonts de recursos els estancs de l'aiguarent i l'arrendament de les carnisseries. Així com també enumera quines eren les despeses anuals més significatives de l'ajuntament de Maó: funcionaris municipals; 3.066 duros; hospital i casa de Misericòrdia, 2.590 duros; mobles, 2.103 duros; contribució a l'exèrcit per palla, llenya i oli, 2.504 duros; misses i predicadors, 294 duros; lloguer de magatzems, 133 duros; i per censos i interessos particulars es pagaren 2.102 duros; amb la qual cosa s'arrossegava un deute que en lloc d'anar-se redimint aniria augmentant. En paraules del propi Murillo, "l'absurd sistema administratiu de l'època es feu demencial a Menorca".

Veiem alguns exemples dels que ens ofereix Murillo al capítol. En agost de 1805 el "Ministro Principal de Real Hazienda y Exercito" informà als ajuntaments que un correu de 5.000 duros del capità Antonio Sabater havia estat captura pels anglesos i aconsellà als ajuntaments d' "exhortar y persuadir a los vezinos distinguidos y acomodados". I el juliol del mateix any el governador demanà als ajuntaments 1.200 duros "para adecentar la casa de mi secretario".

A més d'alimentar la tropa, també es plantejava el sou dels funcionaris. Però els sous més elevats eren els del governador, el "Ministro Principal de Real Hazienda y Exercito" i el Tinent de Rei. Per altra part, el bisbe s'apoderava sistemàticament dels cabdals de les cofraries i de les parròquies.

En aquest capítol Murillo ofereix dades molt concretes sobre, per exemple, la quantitat de població menorquina que hi havia l'any 1805 a cada municipi; o com quedava distribuïda la matrícula de mar: quants pilots hi havia a Maó, quants capitans a Ciutadella, etc.; o el sou que rebia cada càrrec. Ens indica d'on extrau aquestes dades i, en ocasions, les extrau directament d'actes municipals de l'època.

---

## Bibliografía

### Enciclopèdies:

- DE RIQUER I PERMANYER, B., ed., *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, vol. 5: *desfeta política i embranzida econòmica del segle XVIII*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997.

### Llibres:

- BASALOBRE, P. i GRATACÓS, J., *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona, Quaderns Crema, 1995.
- MURILLO, A., *La "revolució" menorquina de 1810*, Menorca, Edicions Nura, 1977.
- PUEYO, M., *Tres escoles per als catalans*, Lleida, Pagés editors, 1996.
- RAFANELL, A., *La llengua silenciada*, Barcelona, Editorial Empúries, 1999.

### Articles:

- PONS, A.-J., "Joan Ramis i els primers anys de la conquesta espanyola de Menorca (1781-1793)". Dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalana*, vol. XII: *Miscel·lània Jordi Castellanos 1*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. Pàgs. 97-116.